

Такриз

ба диссертатсияи Нижмонова Рангина Муҳамадҷоновна «Муродифшавии калима бо воҳидҳои фразеологӣ дар публистикаи С. Айнӣ» барои дарёфти дараҷаи номзади илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.02.01-

Забони тоҷикӣ

Пайдост, ки забони тоҷикӣ дар қатори забонҳои куханмеъёри ҷаҳон қарор дошта, маҳз ҳамин вижагии он на танҳо боиси фаровонии таркиби луғавияш гардидааст, балки мӯчиби вучуди аносирӣ луғавии зиёди ҳаммаъно низ шудааст. Чунин дороиҳо ба таркиби луғавии ин забон дар тӯли садсолаҳо ворид гардида, сабаби тадриҷан нерӯманд гардидани захираи луғавии он шуд ва ба аҳли қалам имкон дод, ки матлаби хешро на танҳо дуруст ифода намоянд, балки шароити мусоиде фароҳам овард, ки ҳар адаб андешаашро зебову мутантан ва дилчasp баён кунад. Яке аз чунин усулҳои рангинбаёни забони нависандагони ҳар давру замон корбурди мавридишиносонай калимаву таъбирҳои муродифӣ ба шумор меояд.

Боиси хурсандист, ки дар тӯли чанд даҳсола перомуни вижагиҳои корбурди аносирӣ луғавии ҳаммаъно аҳли таҳқиқ рисолаҳои судмандеро анҷом дода, онро дар шакли монография ба нашр расонидаанд. Аммо бояд гуфт, ки бо вучуди анҷомёбии чунин пажӯҳишҳо дар давраи имрӯзai инкишофи забоншиносии тоҷик ба риштаи таҳлил кашида шудани ҳусусиятҳои вожаҳои муродифиро наметавон комилан ҳалгардида ба шумор овард, зоро то ҳол масъалаи мавриди назар дар заминай маводи қулли осори ҳазорсолаи мансуру манзуми ба забони тоҷикӣ таълифгардида ҳаллу фасл нашудааст. Ин бошад, ба аҳли таҳқиқ имкон намедиҳад, ки манзараи комили вижагиҳои корбурди чунин унсурҳои луғавиро пурра ошкоршуда ба шумор оранд. Аз ин ҷиҳат мавзӯи диссертатсияи номзадии Нижмонова Рангина Муҳамадҷоновна «Муродифшавии калима бо воҳидҳои фразеологӣ дар публистикаи С. Айнӣ» муҳим ва мубрам маҳсуб гардида, он метавонад баҳри ифшоӣ

нуктаҳои алоҳидаи корбурди аносирӣ луғавии ҳаммаъно дар матнҳои публисистӣ мадад расонад.

Диссертатсия, чунон ки аз мутолиаи он бармеояд, аз муқаддима, се боб, хулоса ва фехристи осори таҳқиқӣ иборат аст.

Дар муқаддима (с. 3-14-ум) муаллиф мубрамиву зарурати интихоби мавзӯи таҳқиқоташ, дараҷаи омӯхта шудани онро баён карда, мақсад ва вазифаҳои дар назди хеш гузоштаро арзёбӣ намудааст. Ҳамзамон дар ин бахши пажӯхишаш муаллиф перомуни объект, масъалаҳои таҳқиқот, методҳои баррасии масъала, навгонии он, арзишҳои назариву амалий, навовариҳои илмӣ ва нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда андешаронӣ кардааст.

Боби нахусти диссертатсия «Масъалаҳои назарии муродифот ва мавқеи муродифоти луғавию фразеологӣ» (с. 15-68-ум) ном дошта, фарогири ду фаслу ду зерфасл аст ва дар чунин бахшҳо муаллиф масоилеро, мисли аз ҷониби забоншиносони тоҷик баррасӣ карда шудани муродифоти луғавию фразеологӣ, вижагиҳои корбурдашон дар публистикаи С. Айнӣ, мақому мавқеи онҳо дар ин гуна осори адиби тазаккурёфта мулоҳизаронӣ кардааст.

Дар бахши нахусти ин боб Нижмонова Р. М. оғоз ёфтани пажӯхиши ин масъаларо ҳанӯз аз даврони классикӣ ишора карда, дар заминаи осори аҳли илму адаб ва маводи фарҳангномаҳои қадиму ҷадид, амсоли таълифоти Н. Тӯсӣ, М. Ф. Ромпурӣ, забоншиносони даврони Шӯравиву мусир Р.Faффоров, М. Муҳаммадиев, Б. Камолиддинов, Ҳ. Маҷидов, Б. Сиёев, С. Ҳалимов, А. Абдуқодиров, С. Ҳошимов, А. Давронов, Ш. Кабиров, Ҳ. Талбакова, Ш. Каримов, И. Ҳасанов, Н. Ҳикматуллоев, Р. Эгамбердиев, С. Тиллоева, З. Мухторов, Ф. Неъматзода, Ш. Бўриев, Ш. Ҳайтова, Қ. Мухторӣ назари эшонро дар атрофи ин масъала баён намудааст. Муаллиф кӯшиш ба ҳарҷ додааст, ки хусну кубҳи гӯфтаҳои ҳам муаллифони даврони асримиёнагӣ, ҳам баъдинаро баррасӣ карда, бартарии нигоҳи яке ва камбудии гӯфтаҳоӣ дигареро муайян намояд.

Дар ин бахши диссертатсия мухассаноти пажӯхиш дар он зоҳир

мегардад, ки муаллиф дар мавридҳои алоҳида бо андешаву назари бархе аҳли таҳқиқ ба баҳс ворид мешавад ва заминай воқеӣ доштани гумони хешро ба исбот мерасонад.

Дар зербахши аввали фасли нахустин ин боб муаллиф роҷеъ ба чаҳор навъи маънои лугавии вожа, истифодаи бамавқеи муродифоти лугавӣ дар публитистикаи С. Айнӣ ҳангоми баёни ҳаводиси тоинқилобӣ ва баъдинқилобӣ, аз калимаҳои ҳамоҳанг истифода намудани адиб вақти баёни матлаб, баъзан дар шакли ҷуфт ба кор бурда шудани онҳо аз ҷониби ин адиби суханвар, дучоргардии муродифҳои маъмул дар радифи вожаҳои сирф адабӣ дар осори нависанда, дар аксар маврид ба андешаи парҳез аз такори нобарҷо истифода гардидани онҳо, корбурди пайиҳами дастае аз онҳо бо мақсади дақиқ ифодашавии вазъияти руҳдода, аз лиҳози мансубияти забонӣ муҳталиф будани воҳидҳои лугавии ҳаммаъно, дорои маҳорати беназир будани С. Айнӣ дар интихобу истифодаи ин гуна калимаҳо, яке аз усулҳои писандиди баёни адиби номбурда маҳсуб гардидани корбасти чанд вожаи ҳаммаъно дар доираи як матн ва м. инҳо мулоҳизаронӣ карда, бо зикри далелҳо нозукравии устод С. Айниро дар истифодаи вожаҳои муродифӣ ба субут расонидааст.

Дар ҷараёни таҳлил муаллиф таваҷҷӯҳашро ба истифодаи чунин унсурҳои лугавӣ дар услубҳои муҳталиф, нутқи хаттиву шифоҳӣ равон соҳта, ба ин васила доираи вусъатнок ё маҳдуми корбурди онҳоро таъкид карданӣ шудааст.

Дар фасли дуюми боби мазкур муаллиф баръакси бахши нахуст дикқаташро ба дараҷаи омӯхташавии воҳидҳои фразеологӣ равона карда, ду даврони пажӯҳиши ин масъаларо қайд кардааст. Муаллифи диссертатсия ишора мекунад, ки тағовути давраи нахуст аз дуюм ин аст, ки масъалаи таъбирот дар даврони асримиёнагӣ аз назари таҳқиқи илмӣ гузаронида нашуда, бештар дар шакли лугатҳои алоҳида дода шудаанд. Номбурда таъкид мекунад, ки барои забоншиносони Ҷумҳуриҳои собиқ Шӯравӣ таълифоти илмии академик В. В. Виноградов ҳамчун замина

хидмат карда, маҳз дар партави андешаҳои ӯ муҳакқиқони тоҷике, мисли Д. Тоҷиев, Н. Маъсумӣ, Р. Гаффоров, Ҳ. Маҷидов, Б. Камолиддинов ва дигарон осори арзишманде дар риштаи муродифшиносӣ эҷод намудаанд. Баъдан унвонҷӯ осори илмии ҳар қадоми муҳакқиқони номбурдaro аз назари таҳлил гузаронида, умумияту тафовути пажӯҳиши эшонро муайян кардааст.

Ба масъалаи нақши воҳидҳои фразеологӣ дар публитсистикаи С. Айнӣ зербахши дуюми фасли дуюм бахшида шудааст. Таҳлили ин гурӯҳи аносирӣ луғавӣ унвонҷӯро ба чунин натиҷа водор кардааст, ки ин устоди сухани тоҷикӣ ҳангоми корбурди чунин захираҳои луғавии забон ба андешаи қавӣ гардонидани тобиши маъноии иддае аз воҳидҳои фразеологӣ дар мавридиҳои зарурӣ вожаҳои алоҳидаи таркиби онҳоро, бе он ки ба мазмуни умумии онҳо халале роҳ ёбад, тағиیر медиҳад.

Муаллиф дар ҷараёни баррасии ин масъала ба бардоште расидааст, ки воҳидҳои фразеологии дар публитсистикаи С. Айнӣ истифодашуда аз нигоҳи дар услубҳои мухталифи забон ба кор рафтанашон ягона нестанд: иддае аз онҳо дар ҳама услуби нутқ, ҳиссаи дигар дар ҷанде аз онҳо ва қисми сеюм танҳо дар услуби публитсистӣ ба кор рафтаанд.

Фасли охири ин боб ба мавқеи истифодаи муродифоти луғавию фразеологӣ дар публитсистикаи С. Айнӣ бахшида шудааст. Аз номи ин фасл пайдост, ки унвонҷӯ дар ин бахши пажӯҳишаш кӯшиши онро кардааст, ки нақши ҳар яки чунин захираҳои луғавии забонро дар баёни матлаб нишон диҳад ва имтиёзи якero аз дигаре ошкор намояд.

Дар ибтидо муаллиф осори таҳқиқии дар ин замина анҷомдодаи забоншиносони русу тоҷик, ҷун Ю. Ю. Авалиани, В. Қодуҳов, Р. Попов, Н. Шанский, Ю. Коркина, Ҳ. Маҷидов, Б. Камолиддинов, М. Юсуфова, М. Мирзоева ва дигаронро ёдовар гардида, яке аз масъалаҳои асосии синонимия ба шумор омадани маънои вожа ва робитаи онро бо фразеологизм ба қайд меорад. Муаллиф бо такя ба андешаи муҳакқиқон тафовути воҳидҳои фразеологиро аз муродифи луғавӣ дар шакли вижана маънои пардапӯшона гардиш намуданашон таъкид карда меафзояд,

ки онҳо амалу ҳолат ва зухуроти мухталифи дар зиндагӣ зухуркунандаро таъсирбахш ва образнок ифода менамоянд.

Диссертант дуруст қайд мекунад, ки муродифот бо сермаъной иртиботи қавӣ дошта, маҳз дар заминаи маънои мухталифи вожа ва воҳидҳои фразеологӣ силсилаи муродифот бунёд мешавад.

Боби дуюм «Муродифоти лугавию фразеологӣ аз нигоҳи дараҷаи ҳаммаъной дар публитсистикаи С. Айнӣ» (с. 69-103-юм) номгузорӣ шуда, шомили се фаслу ду зерфасл аст ва дар чунин баҳшҳои диссертатсия вучуди се хели муродифоти лугавию фразеологӣ: 1) мутлак; 2) нисбӣ; 3) типи калимасозӣ ба риштаи таҳлил кашида шудааст. Навъи нахустро муаллиф боз ба ду гурӯҳ: мутлаки навъи аввал ва дуюм дастабандӣ кардааст. Аз назари унвонҷӯ фарқи муродифоти лугавию фразеологии навъи аввали мутлак аз дуюмӣ дар вучуди вожаҳои муродифӣ дар таркиби онҳо дида шуда, вижагии намоёни навъи дуюм дар истифодаи муродифоти воҳидҳои фразеологиву калимаҳои мухталифи аз нигоҳи маъно баробар ба назар мерасад. Аз ҷониби диссертант ба андешаи эътимоднок гардидани матлаби баённамудааш дар мавриди мавҷуд будани тафовут дар байни маводи фактологии аз осори публитсистии С. Айнӣ гирдовардааш ба риштаи таҳлил кашида шудааст.

Масъалаи муродифоти лугавию фразеологии нисбӣ дар фасли дуюми диссертатсия баррасӣ гардида, вижагии онҳоро муаллиф дар қисман мутобиқат кардани маъноии лугавии байни вожаву воҳиди фразеологӣ мебинад. Дар натиҷаи таҳлил ва муқоисаву муқобалаи ин навъи муродифот муаллиф ба бардоште мерасад, ки чунин хели муродифот назар ба дигар навъҳои он дар публитсистикаи С. Айнӣ шумори зиёдро дар бар гирифта, дар байни ин гурӯҳ баробари муродифгардии ин ё он калима бо ягон воҳиди фразеологӣ ҳолатҳои хусусияти ҳаммаъной зоҳир кардани як вожа бо ду адади таъбирнииз ба мушоҳида мерасад.

Дар байни муродифоти ин гурӯҳ, бино ба таҳлияи диссертант, дар радифи хусусияти ҳаммаъной зоҳир намудани калима бо таъбирот

холатҳои муродифгардии таркибҳои рехта бо ибораҳои озод низ ба қайд гирифта шудааст. Чунин ҳам шудааст, ки айни як қалима метавонад бо чанд мувозии худи ҳамон як таъбир ҳаммаъно гардад.

Ҳамин тавр, дар ин фасли диссертатсия таҳлилҳои муаллиф дар ҳусуси аз ҷониби нависанда пайиҳам оварда шудани қалимаву таъбироти ҳаммаъно, корбурди якҷояи шакли классикии воҳиди рехтаву устувор бо гунаи имрӯзай шифоҳии он, истифодаи дастае аз онҳо дар кулли услубҳо, ҳиссае дар қисме аз онҳо ва гурӯҳе танҳо дар як услуби нигориш ва м. инҳо таваҷҷуҳро ба худ мекашанд.

Дар фасли охири боби дуюм масъалаи муродифоти луғавию фразеологии типи қалимасозӣ таҳлил гардидааст. Моҳияти чунин хели муродифотро унвонҷӯ дар он мебинад, ки дар зухури ин навъи ҳаммаъной усули қалимасозӣ нақши муҳим бозида, онҳо дар натиҷаи пайдогардии қалимаҳо, ба ҳусус вожаҳои мураккаб аз воҳиди фразеологӣ ба вучуд меоянд. Аз маводи аз публитистикаи С. Айнӣ гирдомада муаллифи диссертатсия ба бардоште расидааст, ки ин навъи муродифот дар қиёс бо гурӯҳҳои дигар кам ба мушоҳида мерасанд. Ин аст, ки фасли мазкур бо таҳлили чанд мисол анҷом ёфтааст.

Боби сеюми диссертатсия мавсум ба «Навъҳои соҳтории муродифоти луғавию фразеологӣ дар публитистикаи С. Айнӣ» (с. 104-162-юм) фарогири ду фаслу панҷ зерфасл буда, дар онҳо муаллиф қӯшиш ба ҳарҷ додааст, ки ҳаммаъно гардидани вожаҳоро бо таркибҳои устувор ва ибораҳои фразеологии гуногунҷузъа ба риштаи таҳлил кашад.

Ниҳмонова Р. М. дар натиҷаи қиёс ва ҳисоби оморӣ ошкор кардааст, ки аз байни таъбироти гуногунсоҳтор ҳусусияти ҳаммаъной зоҳир кардани қалимаҳо бо таркибҳои рехта дар муқоиса бо чунин навъи ибораҳо кам мушоҳида мегардад. Ҳамин гуна қиёсу муқобаларо муаллиф дар мавриди муродифоти таъбироти муҳталифчузъ бɒ вожаҳо низ анҷом дода, ба бардоште расидааст, ки аз байни чунин воҳидҳои устувор ибораҳои рехтаи дучузъа (18 адад)-ву сечузъа (26 адад) имтиёз дошта, дар мавқеи сеюм таъбироти чаҳорҷузъа (14 адад) қарор доранд.

вале аносири рехтаву устувори панҷузъя (9 адад) ва шашҷузъя (1 адад) дар публитсистикаи С. Айнӣ кам ба кор рафтаанд. Ин устоди сухан ҳангоми баёни ҳодисаву воқеа дар радифи аносири лугавии адабӣ бештар ҳамон таъбиротеро мавриди истифода қарор додааст, ки дар забони зиндаи ҳалқ ба таври вусъатнок то ҳол гардиш доранд.

Унвонҷӯ дар раванди таҳлили чунин калимаву иборот як самти таваҷҷуҳашро ба мансубияти забонии онҳо равона намуда қайд мекунад, ки ҷузъҳои қариб кулли ин гуна үнсурҳои лугавиро вожаҳои аслии тоҷикӣ ташкил медиҳанд, вале баъзан дар байни онҳо үнсурҳои бегона, ҳатто калкаҳо низ ба мушоҳида мерасанд.

Таҳлили забону услуби ҳар як осори публитсистии устод С. Айнӣ муаллифро водор сохтааст ҳулоса намояд, ки дар публитсистикаи адиб, ба ҳусус дар мақолаву очеркҳои таърихияш воҳидҳои фразеологии маҳрум аз обуранги услубӣ бештар дучор гардида, дар аксар маврид тағовут намудани онҳо аз ибораҳои озод мушкил аст.

Як вижагии забони осори публитсистии устод С. Айниро дар истифодаи чунин таъбирот муаллиф дар он додааст, ки ў дар айни як ҷумла ду адади ин гуна таъбиротро пайиҳам ба кор бурда, якero дар шакли ҳазфгардида ва дигареро ба гунаи комил меорад ва ҷузъи феълии онҳоро ҳамчун үнсури муштарак танҳо дар охир зикр менамояд.

Муаллиф дар ҷараёни таҳлили ин масъала аз осори публитсистии адиб дар қатори воҳидҳои фразеологии дар давраи ҳозираи инкишофи забони тоҷикӣ гардишдошта боз онҳоеро пайдо намудааст, ки алҳол ҳамчун аносири лугавии нодир шинохта шудаанд. Ҳуди муаллифи диссертатсия дар чанд маврид таъқид кардааст, ки онҳоро аз аксари фарҳангномаҳои тафсирӣ пайдо карда натавонистааст.

Дар **ҳулоса** (с.163-167-ум) муаллифи диссертатсия муҳимтарин бардоштҳояшро аз таҳлили ин масъала зикр мекунад.

Ҳамин тавр, Нижмонова Рангина Муҳамадҷоновна услуби нигориши публитсистикаи устоди сухани тоҷикӣ С. Айниро дар мисоли ҳусусияти ҳаммаънӣ зохир кардани калимаҳо бо воҳидҳои фразеологӣ

ишион додааст, барои таҳлили ин масъала маводи фактологии зиёдеро аз осори публитсистии адиб гирд овардааст, онҳоро мувофиқи доништу тониши хеш тасниф намудааст ва вижагиҳояшонро муайян кардааст.

Вале дар диссертатсияи Ниҳмонова Р. М. дар радифи чиҳатҳои мусбат камбутиҳо, мавридҳои шубҳаноки таҳлил низ мушоҳида мешаванд, ки ислоҳи онҳо дар оянда ба нафъи кор ҳоҳад буд:

1. Дар ҳар се боби диссертатсия «хулосаи боби 1», «хулосаи боби 2» ва «хулосаи боби 3» зикр шудааст, вале дар дохили кор чунин баҳш ба таври алоҳида ҷудо карда нашудааст.
2. Дар баҳши дараҷаи омӯзиши мавзӯи таҳқиқот ҳама осори илмии бевосита марбут ба мавзӯъ таҳлил нашудааст (мисли осори таҳқиқии Д. Т. Тоҷиев, Н. Ҳикматуллоев, З. Қўргонов, С. Ҷўраева...), ё онҳо ба таври рӯяқӣ баррасӣ шудаанд. Чунончи, дар с. 7-уми диссертатсия таҳқиқоти ҳафт муҳаққиқ (чумлаи «дар эроншиносӣ ва забоншиносии умумӣ...») танҳо дар як чумла ишора шудааст. Осори таҳқиқии олимони рус дар кор таҳлил нашудааст (танҳо Ю. Д. Апресян ҳаст-с. 30-юм).
3. Одатан муаллиф ҳангоми ишора ба адабиёт дар тамоми рисола саҳифаи онро зикр намекунад, ё баъзан ба тарзе меорад, ки он саҳифа набуда, гӯё раками осори дигари таҳқиқист (монанди 28; 117). Дар чунин мавридҳо одатан раками адабиёт ва саҳифаи онро ба гунаи «28, 117» меоранд.
4. Дар саросари диссертатсия аз ҷониби С. Айнӣ истифода шудани муродифҳо ба хотири парҳез аз такрор бисёр таъкид шудааст (ниг. с. 37, 38, 40, 41, 46, 51, 55, 56, 57, 76, 77, 88, 109, 122, 125, 129, 141, 142, 152).
5. Дар диссертатсия ғалатҳои **имлоӣ** (ниг.: сисслиаи-с. 9-ум, ташшакули-с. 10, мукаррар карда шуд-с. 12-ум, нашр гардида-с. 16-ум, рӯҳ-с. 6, 130-юм, рӯҳияи-с. 18-ум, рӯҳии-с. 114, 144, 148, гарҷӣ-с. 20-ум, паҳлӯ-с. 21, 22, 37-ум, 55, 62; баробар маъноянд-с. 21-ум, кумак-с. 22-ум, дар воқеъ-с. 26-ум, бобби авал-с. 29-ум, толеву-с. 29-ум, маънои лугави калимаи дигар-с. 33-юм; муҳаққ-с. 33-юм; онҷо-с. 34, 125-ум, манн-с. 35-ум, иифодакунандаи-с. 41-ум, Инҷӯи-с. 48-ум,

тахқиқотҳои...забоншинос онро-с. 52-юм, ба ҳам марбут-с. 53-юм; натанҳо-с. 56, 68; инъикос кунандаи-с. 58, функционалӣ-с. 60, таваҷӯҳ-с. 60, байни ҳамдигарии-с. 61-ум, онқадар-с. 63, тавофут-с. 67, 111, сеҳазор-с. 54, ғайриидиоматкӣ-с. 70, то инқилобӣ ва баъд аз инқилобӣ-с. 72-юм, ба вучуд омада-с. 73, қаввитар-с. 77-ум, мирос-с. 77-ум, макоронаи-с. 79, якбор-с. 86, обу тоб-с. 87, Ревоюцияи-с. 90, муҳақиқ-с. 91, ақалан-с. 92, таввасути-с. 95, аз байн рафта-с. 95, бари оmezish кардан-с. 97, тасвири намудани-с. 99, ризоҷӯи кунад-с. 100, мавҷуд буда-с. 107, 164, маҳсули...ба даст дароварда-с. 108, бухорхудот\ Бухорхудот, вардонхудот \ Вардонхудот-с. 112-113, ифода кардааш-с. 113, 123, мобояд-с. 117, соҳт шудаанд-с. 118, тоҳту тоз-с. 129, масълаҳои-с. 130, бечуну чаро-с. 133, ҳисии-с. 134, сахехияти-с. 137, ба мавқеъ-с. 140, ингуна-с. 146, сар ба фалаккашида-с. 149, пуркувваат-с. 158, ганчинаҳои-с. 163, нодиркорона истифодашуда-с. 164), **китобат** (ниг.: бояд ишора намуд ки,...- с.8, натиҷаҳои...ба даст омада-с. 11-ум, Асосулиқтибос-с. 16-ум, Фиёсуллугот-с. 16-ум, намоянд ҳам- с. 20-ум,[44].фарқ-с. 22-юм, бошанд ҳам-с. 30-юм, буда-с. 37, 44-ум, 54, 60, 67, 70, 75, 86, 89, 99, 110, 126, 127, 132, 153,), **услубӣ** (ниг.: дар с.13-14-уми диссертатсия калимаи Донишгоҳи афтидааст, дар ошуфта шудан...-с. 44-ум, ҳар як ибораи рехта...-с. 64, муаллифон ҳангоми таҳлили мисолҳо...-с. 66, С. Айнӣ муродифоти лугавӣ...-с. 73, бошанд, бошанд-с. 81-ум, ...ӯ мавчи кӯҳкан шударо вайро...-с. 83-юм, ба хотири худдорӣ аз гурез-с. 87, Ва моро инро...-с. 91, ВФ-и қувват гирифтан...-с. 92, сарфи назар аз тафовути...-с. 106, анбӯҳи зиёди синонимҳо-с. 119, дараҷаи ҳаммаънӣ пайдо намудааст-с. 128, бо мақсади ҷоннок намудани мақсади худ-с. 150, диққати хонандаро боздоштааст-с. 159, забони тоҷик-с. 164) басо зиёд ба назар расида, баробари ин, дар мавридҳои фаровон аксари калимаҳо бо ҳам дар шакли **васлгардида** оварда мешаванд (ниг. с. 11-ум, 17-ум, 18-ум, 19-ум, 22-юм, 23-юм, 24-ум, 38-ум, 41-ум, 42-юм, 45-ум...), ё аломатҳои китобат, мисли вергул аз вожа **дар фосилаи дур** зикр шудаанд (мисли воҳидҳои фразеологӣ ,-с. 11-ум, 27-ум, 34-ум, 35-ум, 36-

ум, 37-ум, 44-ум, 45-ум, 46-ум, 47-ум...). Чунин иштибоҳот дар автореферати диссертатсия низ ба назар мерасанд.

6. Таърихи дар ҷаласаи кафедра муҳокима гардида таҳқиқотдар диссертатсия ба гунаи «суратчаласаи №__ аз 4-уми декабри соли 2019» зикр шуда (ниг. с. 13-ум), дар автореферат дар шакли «суратчаласаи № 8 аз 06.03. 2020» ишора гардидааст (ниг. с. 11, 34).

7. Дар ҷанд маврид муаллиф иқтибосро оварда, сарчашмаи онро зикр намекунад (ниг. с. 22-юм, 33-юм; 53-юм;), ишора ба саҳифаи дар дохил зикрнамуда бо саҳифаи дар феҳристи осор ишораёфта мувофиқат намекунад (ниг. адабиёти № 53-юм дар с. 24 ва 171-ум; адабиёти № 59-ум дар с. 25 ва 172-юм; адабиёти № 90-ум дар с. 28 ва 174-ум, адабиёти № 147 дар с. 61 ва 178, адабиёти № 14-ум дар с. 118 ва 169.).

8. Дар диссертатсия такрор бисёр дида мешавад:

А) такрори айнан: Чунончи, як иқтибос аз Ҳикматуллоев Н. (адабиёти № 58-ум) дар саҳифаҳои 25 ва 28-ум такрор шудааст. Ҳамин гуна ҳолат дар с. 32 ва 72, с. 36 ва 82-юм, с. 42 ва 73-юм, с. 57 ва 78-79, с. 66 ва 101, с. 74 ва 105, 135-ум, с. 76-77 ва 79-ум, с. 79 ва 84, 111 ва 119 ба мушоҳида мерасад.

Дигар ин ки саҳифаи як иқтибоси кӯтоҳ (масалан, панҷсатрӣ) «6-15» нишон дода шудааст. Чунин ҳолат ҳангоми зикри иқтибос аз Б. Сиёев (адабиёти № 50-ум, с. 28-30-юм), Р. Гаффоров (адабиёти № 17, с. 38-43-юм), иқтибоси с. 29-ум (адабиёти № 46, с. 74-76,), иқтибоси с. 158-ум (адабиёти № 84-ум, с. 103-165) низ нишон дода шудааст;

Б) дар рисола такрори фикр дар с. 20 ва 27-ум; 28-ум ва 51-ум, с. 42 ва 43-юм, 79 ва 84 дида мешавад.

9. Муаллиф вожаи «андоз»-ро ба «ФЗТ» такя карда, аз нигоҳи реша арабӣ медонад. Бояд гуфт, ки дар фарҳанги номбурда арабӣ будани он ишора нашудааст ва ин вожа аз феъли «андохтан»-и тоҷикӣ аст (ниг. с. 35-ум). Ба ин тарик, муаллиф дар баъзе ҳолат мансубияти забонии иддае аз вожаҳоро ишора мекунад, дар бархе маврид ҳомӯш мемонад (мас., аз забони арабӣ будани вожаи «ирз»-ро қайд мекунад, вале «номус»-ро ишора намекунад-с. 38-ум; ҳамин тавр, асли қалимаҳои «маблаг», «пул»

ёдрас карда намешавад-с. 39-ум; «базм» ва «тўй»-с. 42-юм; дар с. 46-ум муаллиф маънои таърихии вожай «зиндон»-ро маҳбас ҳисобидаст, аммо бояд гуфт, ки маънои таърихии он «анбори силоҳ» буда, сарчашмааш аз *zaini-dānaast*). Хуб мешуд, ки дар чунин мавридҳо муаллиф муродифҳоро аз рӯи баромадашон тасниф мекард: тоҷикӣ бо тоҷикӣ, тоҷикӣ бо иқтибосӣ....

10. Номи баъзе фарҳангҳо ҳар хел зикр шудааст. Мас., фарҳангиги М. Фозилов дар як маврид «Фарҳангги ибораҳои рехтаи забони ҳозираи тоҷик» (с. 6-ум, 10-ум), дар ҷои дигар «Фарҳангги ибораҳои рехтаи забони адабии ҳозираи тоҷик» (с. 49-ум), дар ҳолати сеюм «Фарҳангги ибораҳои рехта» (с. 116, 118, 119, 140, 145, 148, 149, 152, 159) ё «Фарҳангги ибораҳои рехтаи забони тоҷикӣ» (с. 144) қайд шудааст. Ба ин тариқ, дар феҳристи осори истифодагардида номи фарҳангномаи С. Айнӣ дар шакли «Лугати нимтағсилии забони тоҷикӣ» зикр шудааст, ки ғалат буда, гунаи саҳехи он «Лугати нимтағсилии забони тоҷикӣ барои забони адабии тоҷик» аст.

11. Дар диссертатсия аз айни як муҳаққиқ дар айни як саҳифа иқтибоси зиёд дида мешавад. Чунончи, дар с. 62-юм 5 иқтибос аз Камолиддинов Б. омадааст (с. 62); дар саҳифаҳои 62-63-юм 8 иқтибос оварда шудааст; дар с. 65 ду иқтибос аз проф. Ҳ. Мацидов; дар с. 67 се иқтибос аз М. Мирзоева оварда шудааст.

12.. Муаллиф ҳангоми таҳлили муродифот дар чанд маврид мисолҳоеро таҳлил кардааст, ки дар онҳо яке исм, дигаре феъл аст. Чунончи, дар с. 71-ум ў ибораву ифодаҳоеро, мисли *дар дарёй фикру андешаҳо гӯтавар будан, дар фикри чизе будан, андеша кардан ва фикру андешаҳоро муродифи якдигар меҳисобад*, ки чунин нест (ниг. с.71-ум). Ё ки маънои ВФ-и ба қатл расонидан- кори касеро тамом кардан ва феъли нафӣ карданро «мурдан» шарҳ додааст (дар ҳоле ки он маънои «куштан»-ро дорад); ибораи тарки дагдагай зиндагонӣ карданро бо вожай вафот (дурусташ: *вафот кардан*) ҳаммаъно медонад (с. 147). Ё ин ки дар як маврид мусоҳабат карданро бо *фикр рондан* муродиф ба шумор меорад

(с. 116). Чунин пиндор дар сахифаҳои дигари диссертатсия низ ба мушоҳида мерасад (ниг. с. 78, 88, 90, 127.). Ҳамин тавр, муаллиф баъзан вариантҳои фразеологиро муродиф ҳисоб мекунад (назар афкандан ва назар андохтан-с. 117).

Дар чанд маврид муродиф будани як гурӯҳ вожаҳо, ки онро диссертант ҳаммаъно шуморидааст, шубҳанок аст: «танбал» ва «танпарвар»-с. 43 (аз шарҳи худи муаллиф пайдост, ки онҳо аз рӯи маъно фарқ доранд); «хуррамӣ» ва «шодмонӣ»-с. 45-ум; муаллиф вақти эзоҳ баъзе вожаҳои мансуб ба феълро ҳамчун исм шарҳ медиҳад (мас., муродифгардии на «иктифо» ва «қаноат», балки «иктифо кардан» ва «қаноат кардан»-с. 43-44, 84, 98, 128, 150, 155, 156).

Муаллиф муродифоти осори публитсистии С. Айниро таҳлил мекунад (ниг. с. 71, 101), вале дар чанд маврид мисолҳоро аз дигар осори ӯ таҳлил намуда, таъкид менамояд, ки «...чунин мисолҳо дар осори публитсистии нависанда дучор нагардиданд» (с. 101).

13. Дар боби 3-юм бояд муродифоти лугавию фразеологии асарҳои публитсистии С. Айнӣ аз нигоҳи соҳтори калима ва ВФ баррасӣ шавад, аммо муаллиф таваҷҷуҳашро факат ба ҷузъҳои ВФ равона карда нағуфтааст, ки қадоме аз онҳо бо вожаҳои сода, қадоме бо соҳтаву мураккаб ва таркибҳои озод ҳусусияти ҳаммаъной зоҳир кардаанд.

14. Тарзи зикри номи осори таҳқиқӣ ба талабот ҷавобгӯ нест ва онҳоро метавон ба таври зайл нишон дод:

А) муаллиф адабиёти илмиро ба ду гурӯҳ: тоҷикӣ ва русӣ ҷудо кардааст, вале бархе адабиёти ба забони русӣ таълифгардида ҳам дар баҳши осори тоҷикӣ, ҳам русӣ зикр шудаанд (ниг. адабиёти № 12 ва 72-юм, 22 ва 82-юм);

Б) дар осорнома навъи пажӯҳишҳо бо мушаххасотаён зикр нашудаанд. Чунончи, автореферат будани иддае аз чунин осор ё умуман зикр нагаштаанд, ё танҳо бозикри вожаи «автореферат» ишора шудаанд ва маълум нест, ки он автореферати рисолаи номзадӣ ё докторист (ниг. адабиёти № 12, 13, 53, 72, 94, 103, 105, 107, 125, 138);

- * В) тарзи зикри номи асар, маҷмӯа, ё саҳифаи он ҳар хел аст, ё ки саҳифаи мақола зикр нагардидааст (ниг. адабиёти № 11, 16, 41, 43, 48, 59, 60);
- Г) номи муаллифони баъзе осори таҳқиқӣ, фарҳангҳо, ё ки мураттибони онҳо зикр нашудааст (ниг. адабиёти № 19-20, 45, 148, 149, 155, 156, 158);
- Ғ) фарҳангномаҳо дар қатори номи осори таҳқиқӣ ҷой дода шудаанд (ниг. адабиёти № 19-20, 83);
- Д) номи бархе муаллифони осор пурра, аммо иддаи дигар муҳтасар оварда шудаанд, ё ба шакли ғалат тазаккур ёфтаанд, ё ки умуман вучуд надоранд (ниг. адабиёти № 49, 56);
- Е) муаллиф ҳангоми зикри номи муаллиф ва осори таҳқиқии ба забони русӣ нашршуда ба ғалати зиёд роҳ дода, онҳоро бидуни риояи алифбо зикр намудааст (ниг. 61, 62, 64, 66....то охир).

Чунин камбудину иштибоҳот ба сифати умумии диссертатсия таъсир намерасонанд ва боиси пастигардии арзиши диссертатсия шуда наметавонанд.

Соҳтор ива муҳтавои автореферат бо рисола мувофиқати комил дошта, он ва мақолаҳои банашррасонидаи муаллиф мазмуну муҳтавои рисоларо пурра инъикос менамоянд.

Дар маҷмӯъ, диссертатсияи Нижмонова Рангина Муҳамадҷоновна «Муродифшавии калима бо воҳидҳои фразеологӣ дар публистикаи С. Айнӣ» мутобиқ ба талаботи Комиссияи Олии Аттестационии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавриди таълифи рисолаҳои номзадӣ буда, муаллифи он сазовори соҳиб гардидан ба дараҷаи номзади илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ аст.

Мукарризи расмии аввал:

Доктори илмҳои филологӣ,
мудири кафедраи забони
тоҷикии Муассисаи давлатии
таълимии «Донишгоҳи давлатии
Хӯҷанд ба номи академик
Б.Фафуроҷ» профессор

Ҳасанзода Абдуҷамол
Ашраф

Суроға: 735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Хӯҷанд, кӯчаи Мавлонбеков-1,
Муассисаи давлатии таълимии
«Донишгоҳи давлатии Хӯҷанд ба номи
академик Б.Фафуроҷ»
abdujamol58@mail.ru
тел.: (92) 824-25-61

Имзои профессор Ҳасанзода Абдуҷамол Ашрафро тасдиқ мекунам.

Сардори раёсати кадрҳои
Муассисаи давлатии
таълимии «Донишгоҳи
давлатии Хӯҷанд ба номи
академик Б.Фафуроҷ»

З. Ашрапова